

man, general Lewenhaupt. I soluppgången den 1 juli nalkades de ryska truperna Perevolotjna. De var länge långt underlägsna den stridbara svenska styrkan, men Lewenhaupt ville inte våga en ny drabbning. Efter krigsråd med regementscheferna beslöt han att kapitulera. Närmare 16.000 man — däribland 7.000 sårade, sjuka och icke stridande — överlämnade sig åt fienden, och deras vapen och segertecken blev ryssarnas egendom.

I DE SIBIRISKA FÅNGLÄGREN

Genom kapitulationen vid Perevolotjna den 1 juli 1709 gick 36 överofficerare vid Smålands regemente till häst i rysk fångenskap. Av dem blev ryttmästaren Johan Silfversparre genast utväxlad och fick återvända hem, men de överlevande bland de andra officerarna skulle inte få återse sin hembygd förrän efter tretton — fjorton år.

Avlöningslistorna lämnar uppgifter om övriga tillfångatagna befälspersoner och likställda vid regementet: 7 kvartermästare, 23 korpraler, 3 mönster-skrivare, 8 barberare (fältskärer), 4 präster, 5 trumpetare, 4 hovsmeder och 4 profosser samt från regementsstaben sadelmakare Hans Fox och pistolsmeden Jon Hansson.

Hur många småländska ryttare som blev fångna vid Poltava och Perevolotjna lämnar rullorna ingen uppgift om, men sannolikt rörde det sig om mellan 400 och 500 man.

Den 3 juli satte sig det stora fångtåget i rörelse från Perevolotjna. Alla fångar måste marschera till fots. Uppfärden längs Vorskla tog fyra dagar. På denna "svåra och bedrövliga marsch" från Dnjepr till Poltava blev predikanten, magister Otto Granbom, borta.

Den 7 juli kom fångarna fram till Poltava, "både hungriga, törstiga, nakna och trötta", berättar löjtnant Joachim Lyth vid Skånska ståndsdragonerna.⁸⁸⁾ Väl framme i staden blev officerarna berövade sina värjor och pistoler. De svenska fångarna sattes sedan att gräva två väldiga gravar, där de stupade ryssarna placerades. Också en del av de stupade svenskarna blev nedstoppade i jorden av sina kamrater, och svenska fältpräster läste över deras gravar, av vilka inga spår finns i dag.

Från Poltava fördes fångkolonnerna under höstens lopp till Moskva — en marsch på 75 mil. Det var "trångt om bröststycket" under vägen, och de flesta var i dålig kondition. I Moskva inkvarterades fångarna i de många förstäderna. Den 21 december drogs alla fångar samman och fick deltaga i tsarens stora triumfmarsch genom Moskva. De officerare och meniga som hade alltför luggslitna uniformer utrustades dagen till ära med korta fårskinnspälsar och ryska strumpor och skor. Fångarna fick marschera fram under sina egna fanor och standar — varje regemente för sig — och framme vid Röda torget gjorde tåget halt.

Sedan triumftåget gått av stapeln, började de flesta fångarna flyttas bort från huvudstaden. Kvar i Moskva blev några officerare som skötte ett kansli för de fångna. Här upprättade man en rulla över alla tillfångatagna officerare. Denna rulla är bevarad.⁸⁹⁾ Officerarna skulle enligt den svenske kungens bestämmelser få sin lön från Sverige, och det blev fångkansliets uppgift att fördela dessa sparsamt inflytande medel till de olika fångkolonierna.

Två av regementets präster Johan Sjöman och Israel Kjellberg fick stanna i Moskva. Korpralen Erik Smepust vid Dalregementet berättar att han den 10 februari 1710 begick Herrens högvärdiga nattvard i Moskva och då blev kommunicerad av magister Kjellberg. Den 15 april 1712 tog han på nytt nattvarden och då var magister Sjöman präst vid altaret.⁹⁰⁾

Den tredje prästen, magister Olaus Canutius, följde med de stora fångtransporterna till Sibirien. Huvudmassan av de meniga användes till arbete i tsarens tjänst, på fästningarna och i gruvorna, medan många andra hamnade hos privatpersoner. På flera ställen måste de utstå ohyggliga lidanden, och många dog under de första åren. Tyvärr är vi mycket dåligt underrättade om de meniga fångarna.

Officerarna förlades i städerna i Sibirien. Den största gruppen hamnade i huvudstaden Tobolsk. År 1718 vistades här 18 överofficerare vid Smålandsregementet, bland dem ryttmästarna Anders Stålhammar och Johan Brun. Återstoden var fördelad på olika fångkolonier. Överstelöjtnant von Hagedorn bodde i Niesna, major von der Pahlen i Castroma och regementskvartermästaren Johan Julius von Brömssen i Verkaturia.

Officerarna utgjorde ett viktigt kulturelement i Sibirien. I Tobolsk byggde de en kyrka och en tyskspråkig skola, som också stod öppen för ryska barn. Den lön de skulle få från Sverige utföll mycket oregelbundet, och därför var de tvungna att försörja sig. De sysslade bland annat med olika slags konsthantverk, och många olika yrken var representerade bland dem: de sydde, snidade, flätade korgar, drev affärer med bönderna.

Det var långt ifrån alla som överlevde fångenskapen. Sekundryttmästaren Erik Gustaf Lood i Småland dog under fångenskapen i Vologda i januari 1713, och sekundryttmästaren Claes Anckarfjell dog året därpå i Tobolsk. År 1715 dog löjtnanten Mårten Westbom i Tumeen. Om premiärryttmästaren Erik Duse berättas det att han i mars 1714 i Verkaturia drack kallt vatten och slog kallt vatten över sig, så att han därav dog. Då man befarade att det rörde sig om självmord, ville prästerna inte begrava honom. Först sex månader senare begrovs han efter det höga generalitetets order.⁹¹⁾

År 1711 rymde sekundlöjtnanten **Johan Kock** ur de sibiriska fånglägren. Han lyckades ta sig hem till Sverige och anmälde sig där genast i tjänst. Han blev året efteråt kapten vid Skånska ståndsdragonregementet.

För dem alla gällde att de längtade efter freden och befrielsens dag.